

Maja Brzozowska-Brywczyńska

Partycypacja publiczna dzieci

- Prawo dzieci do partycypacji – wyrażania własnych opinii i bycia wysłuchanym – zawarte jest w Międzynarodowej Konwencji o Prawach Dziecka; możliwość jego realizacji niesie ze sobą wiele korzyści, nie tylko dla samych dzieci, ale również dla społeczności lokalnej. Jej istotnym elementem jest szeroko rozumiana edukacja obywatelska.
- Projekty publicznej partycypacji dzieci napotykają jednak wiele barier, związanych głównie z brakiem woli politycznej ze strony władz, niedostatkami całościowych rozwiązań i instytucjonalnych mechanizmów ułatwiających praktykę dziecięcej partycypacji, a także wiedzy na temat istniejących form i narzędzi służących realizowaniu i monitorowaniu promujących ją działań. Idea partycypacji publicznej dzieci wciąż nie znajduje wystarczającego odzwierciedlenia w dokumentach strategicznych określających zadania państwa w kontekście rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, jak również w Narodowym Planie Działań na Rzecz Dzieci.
- Do skutecznego prowadzenia projektów partycypacyjnych z udziałem dzieci niezbędne jest zrozumienie ich szczególnej sytuacji społecznej, wynikającej z niesymetrycznych relacji między dziećmi a dorosłymi, jak również zróżnicowania wewnątrz samej kategorii dzieci, odmiennych doświadczeń, kompetencji językowych i wiedzy różnych grup wiekowych oraz specyficznej sytuacji dzieci niepełnosprawnych i zagrożonych wykluczeniem społecznym.
- Projekty partycypacji publicznej obok tradycyjnych narzędzi partycypacji powinny – w celu zwiększenia inkluzywności procesów decyzyjnych dla zróżnicowanych grup dzieci – wykorzystywać także metody z obszaru animacji społecznej i kulturowej, badań społecznych czy sztuki. Partycypacja publiczna dzieci powinna być szyta na dziecięcą miarę.
- Różnorodne przykłady projektów partycypacyjnych z udziałem dzieci pokazują, że może ona dotyczyć zarówno różnych obszarów życia publicznego, jak i być prowadzona różnorodnymi metodami oraz angażować dzieci w różnym stopniu. Każdorazowo jednak powinny dotyczyć one przede wszystkim spraw związanych z dziećmi i mających dla nich duże znaczenie.

Niniejsze opracowanie powstało w ramach projektu „Decydujmy razem” oraz serii wydawniczej Instytutu Spraw Publicznych „Analizy i Opinie” – kilkustronicowych analiz dotyczących ważnych tematów dla Polski i Europy.

(Nie)oczywistość dziecięcego prawa do partycypacji

Zagadnienie partycypacji publicznej obywateli, a więc ich zaangażowania w działanie struktur i instytucji demokratycznego państwa, staje się coraz bardziej widoczne. Powoli rośnie też w Polsce zainteresowanie procedurami umożliwiającymi budowanie obywatelskiego dialogu oraz aktywny udział jednostek w życiu publicznym – zarówno ze strony przedstawicieli władzy różnych szczebli, organizacji pozarządowych, jak i samych obywateli. Idea partycypacji publicznej dzieci pozostaje jednak w tym kontekście wciąż niedostatecznie uwzględniana, nie znajdując również odzwierciedlenia w takich ważnych dokumentach strategicznych, jak: Strategia Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego 2009–2015 czy Narodowy Plan Działań na Rzecz Dzieci 2004–2012¹. Mimo iż organizacje pozarządowe, badacze, nauczyciele, animatorzy społeczni, instytucje zajmujące się problematyką dziecięcą czy samorządy lokalne starają się na rozmaite sposoby promować aktywny udział dzieci w życiu społecznym, prowadząc projekty badawcze z udziałem dzieci czy tworząc programy mające ułatwiać dzieciom partycypację w życiu społeczności lokalnych oraz rozwijając różne formy edukacji obywatelskiej, działaniom tym towarzyszy często brak systemowości, a przez niedostatek instytucjonalnych i prawnych rozwiązań pozwalających monitorować aktywność obywatelską dzieci trudno jest zarówno koordynować ich działania, jak i narysować generalny obraz dziecięcej partycypacji. W efekcie, brakuje spójnej wizji oraz konsekwencji w realizacji prawa dzieci do udziału w życiu publicznym, merytorycznych uzasadnień podejmowania takich działań oraz standardów ich oceny. Mimo tego rozproszenia i doraźnego charakteru, trudno przecenić wartość projektów promujących aktywny udział dzieci w tworzeniu i implementowaniu polityk lokalnych. Przyczyniają się one po pierwsze do stopniowej krystalizacji woli politycznej i „normalizacji” publicznej partycypacji dzieci, po drugie tworzą bazę ważnych doświadczeń i praktyk pozwalających na kontynuowanie i rozwijanie tych inicjatyw w przyszłości.

Idea dziecięcej partycypacji publicznej, mimo rozmaitych prób promowania aktywnego udziału dzieci w życiu publicznym, wciąż nie znajduje dostatecznego odzwierciedlenia w systemowych rozwiązaniach prawnych i instytucjonalnych.

¹ Do pewnego stopnia zagadnienie partycypacji dzieci i młodzieży podnosi Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2011–2020, odnosząc je jednak przede wszystkim do – skądinąd niezwykle istotnej dla powodzenia praktyki partycypacyjnej – edukacji obywatelskiej.

Prawo dzieci do partycypacji w życiu społecznym określa Międzynarodowa Konwencja o Prawach Dziecka. W praktyce możliwość jego realizacji ograniczona jest ramami tradycyjnego rozumienia roli dziecka w rodzinie i poza nią.

Ważnym punktem odniesienia dla idei społecznej i publicznej partycypacji dzieci są prawa dziecka, spisane w Międzynarodowej Konwencji o Prawach Dziecka². Ich idea opiera się na fundamentalnej **zasadzie trzech „P”**: **protekcji**, a więc ochrony dzieci przed przemocą i nadużyciami ze strony dorosłych, zaspokajania podstawowych **potrzeb** dzieci i wreszcie **partycypacji** dzieci w życiu społecznym. Partycypacja odnosi się do swobodnego wyrażania swoich poglądów we wszystkich sprawach, które dotyczą dziecka (artykuł 12), do informacji oraz artykulacji swojej wiedzy i idei z wykorzystaniem różnych środków przekazu (artykuł 13), do swobody myśli, sumienia i wyznania (artykuł 14), jak również prawa do swobodnego zrzeszania się oraz do wolności pokojowych zgromadzeń (artykuł 15). Za prawem do partycypacji stoi zatem założenie, że dzieci powinny postrzegać się nie tylko z perspektywy przedmiotów troski i opieki, ale także jako podmioty praw i wolności. Postulat ten stanowi również treść jednej z kluczowych zasad budowania „świata przyjaznego dzieciom”³.

Praktyka przestrzegania praw dziecka w Polsce oraz faktycznej możliwości udziału dzieci w życiu społecznym i publicznym nie zawsze są jednak zbieżne z powyższymi wytycznymi⁴. Realizowanie przez dziecka praw (chodzi tutaj w szczególności o wspomniane prawa „partycypacyjne”) zapisanych w Konwencji „dokonuje się z poszanowaniem władzy rodzicielskiej, zgodnie z polskimi zwyczajami i tradycjami dotyczącymi miejsca dziecka

² Konwencja, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1989 roku, stanowi najbardziej powszechny i wyczerpujący dokument definiujący i opisujący prawa dziecka; została podpisana niemal przez wszystkie państwa na świecie. Polska ratyfikowała Konwencję w roku 1991. Zob. tekst Konwencji – http://www.unicef.org/magic/resources/CRC_polish_language_version.pdf [dostęp 7 marca 2013 roku].

³ Dokument Zgromadzenia Ogólnego ONZ „Świat Przyjazny Dzieciom” z 2002 roku, nawołujący wszystkie narody do pomocy w budowaniu świata przyjaznego dzieciom przez eliminowanie ubóstwa, objęcie wszystkich dzieci opieką i zapewnienie im dostępu do edukacji, zrównoważone gospodarowanie zasobami naturalnymi, a także poprzez nacisk na promowanie dziecięcej partycypacji w życiu społecznym – http://www.unicef.org/specialsession/docs_new/documents/A-RES-S27-2E.pdf [dostęp 25 lutego 2013 roku]. Na podstawie tych zaleceń opracowany został Narodowy Plan Działań na Rzecz Dzieci 2004–2012 „Polska dla dzieci”, skupiony jednak głównie na zagadnieniach zdrowia, jakości, warunków życia w rodzinie oraz ochrony przed przemocą, nie odnoszący się do kwestii dziecięcej partycypacji.

⁴ Zob. np. raport i rekomendacje UNICEF i Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka dla parlamentu i rządu w sprawie przestrzegania praw dziecka w Polsce (2009): <http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Raport.pdf> [dostęp 25 lutego 2013 roku].

w rodzinie i poza rodziną”. W świetle specyficznego charakteru sformułowań, takich jak: „władza rodzicielska” czy „polskie zwyczaje” oraz tradycyjnego miejsca dzieci w rodzinie i poza nią, może okazać się, że nie istnieją *de facto* podstawy do uznania dziecięcego prawa do publicznej partycypacji.

Obecność kwestii praw dzieci w polskim dyskursie publicznym dotyczy głównie problemów ich niezaspokojonych potrzeb i niewystarczającej ochrony – niedożywienia, biedy i wynikającego z niej wykluczenia, doświadczanej przez nie przemocy i nadużyć ze strony dorosłych. Na tak dramatycznie zarysowanym tle niełatwo jest podnosić kwestię dziecięcej partycypacji. Priorytetyzowanie praw dzieci do aktywnego udziału w życiu publicznym utrudniają nie tylko problemy związane z praktycznym postrzeganiem ich jako obywateli, za które po części przynajmniej odpowiada zakorzenione w polskiej obyczajowości przedmiotowe traktowanie dzieci⁵, ale także stosunkowo niski poziom obywatelskiego zaangażowania dorosłych oraz erozja zaufania do władzy i instytucji publicznych, określane łącznie jako „deficyt demokratyczny”.

Dokładnie z tych samych powodów partycypacja publiczna dzieci powinna być jednak priorytetyzowana. Jej mechanizmy i narzędzia mogą zostać wykorzystane zarówno przy rozwiązywaniu społecznych problemów dzieci oraz przeciwdziałaniu ich społecznemu wykluczeniu, jak i do redefiniowania relacji między dziećmi a dorosłymi; stanowią także ważny element edukacji obywatelskiej, umożliwiającej akumulację kapitału społecznego w polskim społeczeństwie i zwiększenie obywatelskiej aktywności przyszłych pokoleń.

Umocowanie dziecięcej partycypacji w respektowanych i posiadających społeczną oraz polityczną legitymizację ramach prawno-instytucjonalnych (traktowanych często jako warunki brzegowe partycypacji) jest ważne, by możliwość brania przez dzieci udziału w procesach społecznej władzy i podejmowania decyzji nie była uzależniona wyłącznie od dobrej woli przedsta-

Skuteczna partycypacja dzieci jest wypadkową gotowości dorosłych do dzielenia się z dziećmi społeczną władzą, obecności procedur, które takie działania umożliwiają, jak również praw, które je legitymizują.

⁵ Przejawia się ono m.in. w stosowaniu wobec dzieci różnych form przemocy, nadużywaniu władzy dorosłych w stosunku do dzieci czy zaniedbywaniu obowiązków wobec nich.

wicielei tej władzy. Jednocześnie praktyka partycypacji pokazuje często, iż same tylko narzędzia partycypacji nie gwarantują jeszcze skuteczności procesów angażowania obywateli w życie publiczne. W tym przypadku wola polityczna oraz gotowość dorosłych do przyjęcia innej niż tradycyjna – „dzieci i ryby głosu nie mają” – perspektywy interpretowania roli dziecka w rodzinie i poza nią są niezbędne w ich realizacji. To dzięki tej woli, gotowości i otwartości możliwe są inicjatywy na rzecz zwiększania udziału dzieci w życiu publicznym, pielęgnowanie postawy partycypacyjnej wśród dzieci, jak również wypracowywanie i upowszechnianie **nawyku** patrzenia na dzieci jak na aktywnych i wartościowych obywateli.

Kategoria „dzieci” obejmuje zróżnicowane interesy, potrzeby i kompetencje

Międzynarodowa Konwencja o Prawach Dziecka pod pojęciem dziecka rozumie wszystkie osoby do 18 roku życia, a więc wieku powszechnie uznawanego za próg dojrzałości. Przyjęcie tak szerokiego przedziału nie oznacza oczywiście, że dzieci są homogeniczną grupą społeczną. Interesy, potrzeby, jak również kompetencje młodzieży oraz młodszych dzieci będą różniły się od siebie w istotny sposób. Prawo do formułowania poglądów, bycia wysłuchanym oraz traktowanym z należytą uwagą realizowane jest zatem „stosownie do wieku i dojrzałości dziecka”, co w praktyce oznacza zróżnicowane stopnie, obszary oraz sposoby włączania małych obywateli w życie publiczne.

Zdecydowanie największe możliwości publicznej partycypacji mają jednak głównie dzieci starsze i młodzież. Dyskryminacja najmłodszych obywateli (zazwyczaj poniżej 6. roku życia) wskazuje na kolejny ważny aspekt dziecięcej partycypacji, który czyni ją jednocześnie zarówno bardzo istotnym, jak i niełatwym obszarem aktywności obywatelskiej. Dostrzeżenie wagi dziecięcej partycypacji wymaga w tym wypadku sprostania potrójnemu wyzwaniu: po pierwsze uznania, że dzieci są wartościowymi obywatelami i że ich udział w życiu publicznym już od najmłodszych lat jest cenną lekcją edukacji obywatelskiej w praktyce oraz podstawą do umocnienia „nawyków partycypacyjnych” w dorosłym życiu, po drugie – przełamania barier komunikacyjnych, znalezienia alternatywnej formy porozumiewania się z dziećmi, które nie potrafią jeszcze pisać i czytać i które nie rozumieją reguł tradycyjnie prowadzonych „dorosłocentrycznych” działań partycypacyjnych, jak debaty czy konsultacje społeczne, po trzecie zaś – umiejętności dostrzegania aktywności obywatelskiej dzieci również poza ramami projektów, określanych wprost jako „partycypacja publiczna”. Projekty partycypacyjne z udziałem małych dzieci⁶ pokazują, że jeśli tylko zada się właściwe pytania

Dzieci stanowią zróżnicowaną kategorię społeczną, skierowane do nich projekty partycypacyjne powinny więc uwzględniać te różnice i przewyżczać bariery uczestnictwa: różnice wiekowe, płci, niepełnosprawności, różny status społeczny dzieci czy ich przynależność do grup mniejszościowych.

⁶ Dogłębną analizę specyfiki partycypacji małych dzieci przeprowadziła Gerison Landsown, zob. np. *Can you hear me? The right of young children to participate in decisions affecting them*, Bernard van Leer Foundation Working Papers 2005, nr 36 – http://issuu.com/bernardvanleerfoundation/docs/can_you_hear_me_the_right_of_young_children_to_participate_in_decisions_affecting_them [dostęp 25 lutego 2013 roku]. Zagadnienie to omówione zostało również w raporcie z prowadzonych przez Fundację Rozwoju Dziecka badań „Obywatel Dziecko” – http://www.frd.org.pl/repository/obywatel_dziecko/raport.pdf [dostęp 25 lutego 2013 roku].

we właściwy sposób, można uzyskać wiele cennych odpowiedzi, samodzielnych opinii i ciekawych pomysłów.

Problematyzacja zróżnicowanych możliwości partycypacji publicznej dzieci nie dotyczy wyłącznie przedziałów wiekowych. Wymaga przyjrzenia się jej również z punktu widzenia płci (zróżnicowanych modeli socjalizacji⁷), niepełnosprawności, statusu społecznego dzieci czy ich przynależności do mniejszości (etnicznej, narodowej, religijnej). Namysł nad przeszkodami stojącymi na drodze do włączania różnych grup dzieci w procesy partycypacyjne może stać się przy okazji ważnym pretekstem do namysłu nad inkluzywnością sfery publicznej w ogóle.

⁷ Problem płci w kontekście społecznej aktywności dzieci omawia raport z prowadzonych przez FRD badań „Dziecko ma głos”, będących kontynuacją wątków podjętych w projekcie „Obywatel Dziecko” – http://www.frd.org.pl/repository/Dziecko%20ma%20glos_Raport%20z%20badan.pdf [dostęp 25 lutego 2013 roku].

Korzyści z partycypacji dzieci: nie tylko dla dzieci

Partycypacja publiczna dzieci jest niełatwym procesem nie tylko z uwagi na fakt, iż dotyczy dzieci (szerokiej i wewnętrznie zróżnicowanej kategorii społecznej, której tradycyjne miejsce w sieci społecznych relacji utrudnia przyjmowanie i realizowanie partycypacyjnych imperatywów), ale również dlatego, że – definiowana z perspektywy wąsko rozumianych praw obywatelskich – w zasadzie dotyczy ich w bardzo ograniczonym stopniu.

Dzieci nie posiadają bezpośredniej reprezentacji w życiu politycznym czy oficjalnych organach decyzyjnych, nie mają prawa do głosowania i w większości bardzo ograniczone możliwości swobodnego organizowania się i stowarzyszania. Jednocześnie, jak pokazują analizy partycypacji wyborczej Polaków, to właśnie grupa obywateli w przedziale wiekowym 18–25 lat cechuje się najniższym stopniem zaangażowania w życie polityczne, co więcej – frekwencja wyborcza młodych ludzi w Polsce jest jedną z najniższych w Europie⁸. Aktywność obywatelska przejawiająca się w udziale w wyborach ani też przynależność do partii czy organizacji politycznych w żaden sposób nie wyczerpują jednak szerokiego spektrum możliwych rozumień publicznej partycypacji. Tym bardziej więc fakt, że dzieci są obywatelami *in spe*, należy traktować jako okazję do ich obywatelskiego edukowania i aktywnego angażowania w życie publiczne jeszcze przed osiągnięciem pełnoletności, wyrabiania obywatelskich i partycypacyjnych nawyków⁹.

Partycypacja publiczna dzieci jest więc przede wszystkim, choć nie tylko, obszarem praktycznej edukacji obywatelskiej, **procesem** wypracowywania i doskonalenia obywatelskich kompetencji oraz **nawyku** brania czynnego udziału w życiu społecznym i politycznym. Edukacja obywatelska i publiczna partycypacja dzieci są ze sobą wzajemnie sprzężone. Edukacja obywatelska przynosi korzyści o tyle, o ile zdobyta w jej trakcie wiedza może zostać przełożona na praktykę, zaś dobra praktyka

⁸ Por. Raport Instytutu Spraw Publicznych *Wyborca 2.0. Młode pokolenie wobec procedur demokratycznych* – <http://www.isp.org.pl/uploads/pdf/1674809630.pdf> [dostęp 25 lutego 2013 roku].

⁹ „To nierealne oczekiwać od dzieci, że staną się nagle odpowiedzialnymi obywatelami, uczestniczącymi w życiu społeczeństwa w wieku 16, 18 czy 21 lat bez uprzedniego rozwijania umiejętności partycypacji i poczucia odpowiedzialności” (R.A. Hart *Children's Participation: from Tokenism to Citizenship*, UNICEF ICDC, Florencja 1992, s. 5).

Partycypacja publiczna dzieci stanowi zarówno formę edukacji obywatelskiej, jak i daje im poczucie wpływu na ważne dla nich obszary życia publicznego. Dzięki temu mogą kształtować poczucie tożsamości ze społecznością lokalną i w rezultacie efektywniej angażować się w jej rozwój w dorosłym życiu.

partycypacji wymaga kompetencji obywatelskich, „stosownie do wieku i dojrzałości dziecka”.

Włączanie dzieci w procesy związane z podejmowaniem decyzji (zwłaszcza w sprawach ich dotyczących), w realizowanie zadań publicznych, jak również promowanie i facylitowanie ich aktywnego udziału w życiu publicznym niesie ze sobą wiele korzyści, nie tylko dla samych dzieci, ale także dla społeczności lokalnych i społeczeństwa w całości.

Dzięki możliwości partycypowania w życiu społecznym dzieci realizują w praktyce swoje prawa, rozwija się w nich poczucie własnej wartości i wpływu na otaczającą rzeczywistość, zwłaszcza w odniesieniu do spraw bezpośrednio z nimi związanych i dla nich ważnych. W ramach partycypacji publicznej dzieci mogą nabywać i doskonalić swoje kompetencje społeczne i obywatelskie, gromadząc praktyczną wiedzę oraz wypracowując rozumienie zasad funkcjonowania społeczeństwa demokratycznego, jego struktur oraz instytucji. Projekty skupione na partycypacji dzieci pozwalają również na skuteczniejsze docieranie do dziecięcej perspektywy, wyposażając dorosłych w cenną wiedzę na temat faktycznych potrzeb i priorytetów małych obywateli. Aktywny udział dzieci w życiu społeczności lokalnej stanowi ważny kontekst rozwijania zaangażowania obywatelskiego i kształtowania tożsamości z „małą ojczyzną”. Dzięki znającym swoje prawa i zaangażowanym w życie publiczne obywatelom społeczności mogą sprawniej rozwiązywać problemy, dzięki czemu lepiej i szybciej się rozwijają. Z kolei dzięki społecznościom, które umożliwiają partycypację wszystkim mieszkańcom niezależnie od wieku, rośnie poziom społecznego zaangażowania i satysfakcji z udziału w życiu publicznym, umacnia się postawa współodpowiedzialności za podejmowane decyzje, wzrasta społeczna integracja i poziom społecznego zaufania oraz poparcia dla instytucji demokratycznych.

Teoretyczne założenia celów partycypacji i płynących z niej korzyści należy jednak zawsze rozpatrywać w kontekście partycypacyjnej praktyki. Podstawowy model drabiny dziecięcej partycypacji pokazuje, że jest to proces wielostopniowy i wieloaspektowy oraz że nie każde działania angażujące dzieci moż-

na określić mianem faktycznej partycypacji¹⁰. Ta nieoczywistość każe traktować partycypację jako przestrzeń wielorakich relacji między dziećmi a dorosłymi, niewolnych od dominacji i manipulacji, których należy mieć świadomość. Przy ocenie projektów partycypacyjnych warto zatem brać pod uwagę zarówno wartość uczestnictwa jako narzędzia edukacji obywatelskiej, jak i krytycznie przyglądać się faktycznym, mierzalnym efektom prowadzonych z dziećmi działań, realnym sposobom wykorzystania dziecięcego zaangażowania, związkom między obszarami aktywizowania dzieci a możliwościami ich faktycznego wpływu na sprawy, które ich dotyczą i są dla nich ważne.

Procesy partycypacji dzieci nie są neutralne, odbywają się zawsze w kontekście istniejącej kultury politycznej i w ramach wyznaczonych przez definicje miejsca oraz roli dziecka w sieci społecznych relacji.

¹⁰ To manipulacja, dekoracja i tokenizm, a więc sytuacje, w których uczestnictwo dzieci jest w rzeczywistości bądź formą ich kontrolowania, bądź ma charakter pozorny i wynika bardziej z konieczności systemowych niż faktycznej potrzeby wysłuchania opinii dzieci. Zob. R.A. Hart, *Children's Participation...*, *op. cit.* Również oparcie pojęcia dziecięcej partycypacji na samym tylko słuchaniu dzieci okazuje się według wielu badaczy niewystarczające, partycypacja zaczyna się bowiem wtedy, kiedy głosy te brane są pod uwagę (nawet jeśli z różnych względów nie mogą zostać przyjęte).

Partycypacja publiczna dzieci (powinna być) szyta na miarę

Artykuł 12 Konwencji o Prawach Dziecka daje dziecku prawo do **formułowania poglądów i opinii** (co każe zwrócić uwagę na kompetencje językowe dzieci w różnych przedziałach wiekowych) **w sposób swobodny** (dotyczy to zróżnicowanych grup dzieci – np. dzieci niepełnosprawnych czy zagrożonych wykluczeniem społecznym, partycypacja jest przy tym prawem, nie zaś obowiązkiem; rolą dorosłych w tym kontekście jest zapewnienie dzieciom przyjaznej oraz bezpiecznej przestrzeni partycypacji), **w odniesieniu do spraw, które go dotyczą** (tak w sposób bezpośredni, jak i pośredni – to więc zarówno decyzje o wyglądzie placu zabaw czy ustalanie demokratycznych zasad funkcjonowania szkolnego samorządu, ale także kwestie transportu publicznego, planowania przestrzennego, opieki zdrowotnej, dostępu do kultury i mediów, jak również monitorowania działań lokalnych władz w zakresie przestrzegania praw dzieci czy udziału w kreśleniu ram rozwoju lokalnych społeczności) i wreszcie – **z uwzględnieniem wieku i dojrzałości dziecka**.

Sposoby włączania dzieci w życie publiczne są zatem różnorodne. Oprócz wskazanych wyżej aspektów, zależą również od zakładanego przez władze celu dziecięcej partycypacji: czy ma mieć wyłącznie walor edukacyjny, czy ma stanowić narzędzie promowania obrazu dzieci jako aktywnych obywateli, czy ma być metodą na dotarcie do dziecięcej wiedzy i doświadczeń, czy ma na celu konsultowanie różnych grup dzieci w sprawach dla nich ważnych, czy ma wreszcie oddać dzieciom inicjatywę w podejmowaniu działań publicznych¹¹.

Sposoby włączania dzieci w działania partycypacyjne mogą opierać się na tradycyjnych narzędziach dialogu między władzą a obywatelami, takimi jak: debaty, konsultacje społeczne, udział w sesjach rady miasta/gminy bądź w samorządzie szkolnym. Te formalne konteksty uczestnictwa są ważne o tyle, o ile pozwalają na zinstytucjonalizowanie partycypacji, tym niemniej ich specy-

Formy publicznej partycypacji dzieci są różnorodne i zależą zarówno od wieku, doświadczeń i kompetencji małych obywateli, jak i obszaru życia publicznego, którego dotyczyć ma partycypacja, oraz celu, w jakim projekty partycypacyjne są realizowane.

¹¹ Różne cele będą łączyły się z różnymi formami (bądź stopniami inkluzywności) procesów partycypacji: informacji (upowszechnianie wiedzy na temat prowadzonych działań bądź planowanych zmian, programy edukacyjne, informacje w mediach etc., wyjaśniające cel, zasięg i oczekiwane efekty projektu), konsultacji (debata, referenda, sondaże czy konkursy mające na celu zebranie opinii) i wreszcie uczestnictwa w realizowaniu projektów (np. faktyczna pomoc przy zazielenianiu placu zabaw czy udział w głosowaniu na temat wydatkowania funduszy z dziecięcego budżetu).

Partycypację publiczną dzieci można rozumieć zarówno jako formę aktywizowania dzieci do podejmowania działań w życiu publicznym, jak i narzędzie facylitowania oraz legitymizowania tych działań obywatelskich dzieci, które już są podejmowane zgodnie z logiką partycypacji, choć nie określa się ich wprost tym terminem.

ficzna, „dorosłocentryczna” forma może okazać się barierą utrudniającą skuteczne angażowanie dzieci w procesy podejmowania decyzji i realizowania zadań publicznych. Mając na uwadze zróżnicowane kompetencje (językowe, poznawcze, społeczne) dzieci, ich odmienne doświadczenia (wynikające z wieku, pochodzenia społecznego czy niepełnosprawności), warto zwiększyć inkluzywność procesów partycypacyjnych, rozszerzając je o formy aktywizacji bliższe praktyce animacji społecznej i kulturowej (takie jak: metody projektowe, warsztaty kreatywne czy działania artystyczne).

Ważnym sposobem na zwiększanie widoczności dzieci w życiu publicznym jest monitorowanie ich obywatelskiej aktywności, która nie zawsze odbywa się w ramach formalnego uczestnictwa w strukturach władzy czy procesach podejmowania decyzji. To również kwestia współpracy między różnymi instytucjami i placówkami, które zajmują się dziećmi, organizacjami pozarządowymi i urzędami, wykorzystywania nawzajem swoich doświadczeń, łączenia praktyki partycypacji publicznej oraz społecznej. Nie bez znaczenia pozostaje także promowanie pozytywnego obrazu dziecięcej aktywności w mediach oraz umożliwianie dzieciom samodzielnego tworzenia przekazów medialnych czy wspieranie innych oddolnych dziecięcych inicjatyw kierowanych do społeczności lokalnej¹².

W procesach partycypacji, niezależnie od formy, w jakiej są realizowane, ważna jest także ich przejrzystość na wszystkich poziomach – począwszy od wyjaśnienia dzieciom specyfiki działań, w które mają zostać zaangażowane oraz przewidzianej dla nich roli, przez wskazanie zakładanych w projekcie rezultatów (zebranie opinii dzieci na temat sposobów zagospodarowania skweru vs. zaprojektowanie wspólnie z dziećmi nowego placu zabaw), aż po dzielenie się wynikami (w tym oferowanie wyjaśnień dotyczących ewentualnych niepowodzeń w realizacji projektu). Dzięki temu możliwe jest uniknięcie tokenistycznych, pozornych działań partycypacyjnych, w których obecność dzieci

¹² Np. poprzez uchwalenie budżetu gminy, w którym znajdzie się miejsce na finansowanie dziecięcych inicjatyw obywatelskich, poprzez zagwarantowanie oficjalnej przestrzeni dla ich realizacji, pomoc merytoryczną czy instytucjonalną.

jest czysto dekoracyjna. Warto stale mieć na uwadze również to, że dla skutecznego włączania dzieci w życie publiczne ważna jest odpowiednia skala wyzwania projektów bądź przedsięwzięć, w które chcemy zaangażować dzieci. Jeśli działania partycypacyjne z dziećmi mają przyczyniać się do utrwalania nawyków obywatelskich w dorosłym życiu, dobrze, aby były to projekty szyte na dziecięcą miarę i uwzględniające dziecięce możliwości, doświadczenia i kompetencje, dotyczące kwestii ważnych z punktu widzenia dzieci i angażujące je w formie, która będzie gwarantowała chęć uczestniczenia, dawała poczucie bezpieczeństwa oraz możliwość swobodnego wyrażania opinii. Wiąże się z tym centralne dla procesów dziecięcej partycypacji założenie wizji dziecka, które: posiada prawa, jest ekspertem w obszarze swojego życia i swoich doświadczeń, potrafi komunikować się z innymi opisując swoje doświadczenia, dzieląc się swoją wiedzą i tworząc znaczenia¹³. Umożliwia ono rozpatrywanie kompetencji dzieci nie tylko z punktu widzenia zasobów ich wiedzy formalnej czy wieku (co może ograniczać ich aktywne uczestnictwo w życiu publicznym), ale również przez pryzmat kontekstu działań partycypacyjnych oraz doświadczenia dzieci w odniesieniu do spraw z nimi związanych¹⁴.

¹³ To zasady tzw. metody mozaikowej w podejściu do partycypacji dzieci, szczególnie ważne w przypadku działań prowadzonych z małymi dziećmi. Zob. A. Clark, P. Moss, *Listening to Young Children. The Mosaic Approach*, National Children's Bureau, Londyn 2001.

¹⁴ Np. dzieci w wieku przedszkolnym, choć nie dysponują odpowiednią wiedzą i doświadczeniem, by brać udział w debacie nad budżetem gminy, z pewnością będą miały wiele do powiedzenia w kwestii urządzenia placu zabaw – zabawa wypełnia przecież znaczną część ich życia i są w tej materii ekspertami.

To da się zrobić! – kilka przykładów dziecięcej partycypacji

Przykłady dziecięcej partycypacji w życiu publicznym obejmują zarówno kompleksowe polityki lokalne, jak i jednorazowe inicjatywy, zarówno działania, których efektem jest mierzalny wpływ dzieci na proces podejmowania decyzji i realizację działań publicznych oraz takie, których główny walor polega na samym uczestnictwie w procesie partycypacyjnym, możliwości bycia wysłuchanym przez dorosłych. Partycypacja dzieci na poziomie lokalnym jest przy tym szczególnie istotna, gdyż to właśnie tutaj podejmowana jest większość decyzji, które mają bezpośredni i odczuwalny wpływ na życie dzieci.

Miasto Przyjazne Dzieciom

Najpełniejszym chyba przykładem systemowego włączania dzieci w życie publiczne społeczności lokalnej i angażowania ich w lokalną politykę jest międzynarodowa inicjatywa UNICEF „Miasto Przyjazne Dzieciom”¹⁵. Na „Miasto Przyjazne Dzieciom” składają się następujące kluczowe elementy: udział dzieci w procesach decyzyjnych (głównie poprzez tworzenie Dziecięcych Rad Miasta), przyjazne dzieciom prawodawstwo, spójna lokalna strategia promowania praw dziecka, narzędzia monitorowania oraz oceny wpływu dzieci na lokalną politykę, budżet dziecięcy, regularne raporty o stanie „Miasta Przyjaznego Dzieciom”, niezależne poradnictwo dla dzieci oraz lokalny odpowiednik rzecznika praw dziecka. Miasta Przyjazne Dzieciom inicjowane są zazwyczaj przez władze lokalne we współpracy z resortami oraz instytucjami zajmującymi się kwestiami dzieci, ale także zdrowia, edukacji czy wydziałami planowania przestrzennego i urbanistycznego oraz przy wsparciu lokalnych oddziałów UNICEF, gwarantując w ten sposób systemowość i spójność prodziecięcej polityki. Ciekawym (i jednym z najstarszych) przykładem „Miasta Przyjaznego Dzieciom” jest włoski projekt „La citta dei Bambini”, zainicjowany w 1991 roku w Fano. Pod auspicjami władz miejskich powstało laboratorium dziecięcej partycypacji na wielu po-

Systemowym modelem dziecięcej partycypacji publicznej jest „Miasto Przyjazne Dzieciom”, zakładające zarówno obecność narzędzi instytucjonalnych ułatwiających dzieciom uczestnictwo w procesach decyzyjnych na szczeblu lokalnym, jak i mechanizmów monitorowania oraz oceny wpływu dzieci na lokalną politykę.

¹⁵ Więcej na temat projektu Miast Przyjaznych Dzieciom na stronie: www.childfriendlycities.org [dostęp 25 lutego 2013 roku].

Mali obywatele mogą współdecydować o wydatkowaniu części miejskiego budżetu, zarówno poprzez opiniowanie projektów budżetowych zgłaszanych przez dorosłych, jak i proponując własne pomysły dysponowania funduszami przeznaczonymi dla dzieci.

ziomach: planowania partycypacyjnego, dziecięcych rad i zespołów miejskich oraz budżetu partycypacyjnego. Dziecięce Rady Miasta raz do roku składają wnioski do Rady Miasta, zawierające propozycje rozmaitego rodzaju ulepszeń. Dotychczas dotyczyły one między innymi: tworzenia przestrzeni zabawy, ograniczania ruchu samochodowego w centrum miasta, lepszego dostępu do miejskiego newslettera, międzypokoleniowych warsztatów, rozwoju oddziału dziecięcego w miejskim szpitalu, a także przyjęcia tzw. Dziecięcej Karty Pieszego.

Budżet partycypacyjny

Włączenie dzieci i młodzieży w dysponowanie przeznaczonymi dla nich samorządowymi funduszami wydaje się zasadne nie tylko z perspektywy ich bardziej efektywnego spożytkowania, zgodnego z faktycznymi potrzebami młodych i najmłodszych obywateli, ale również z uwagi na rozwijanie ich świadomości obywatelskiej, lepszego rozumienia zasad i reguł funkcjonowania demokracji oraz wyrobienia nawyku uczestniczenia w życiu publicznym. Jednym z przykładów wykorzystania zasad budżetu partycypacyjnego w promowaniu dziecięcej partycypacji jest projekt „Udecide”, zrealizowany w 2008 roku w Newcastle w Wielkiej Brytanii¹⁶. Jego inicjatorem była Rada Miasta Newcastle oraz Children’s Rights Team. W projekcie wzięły udział dzieci w wieku 8–13 lat, a polegał on na współudziale w podjęciu decyzji o wydatkowaniu 2,25 miliona funtów ze środków Funduszu na Rzecz Dzieci miasta Newcastle. Dzieci same nie proponowały co prawda projektów, ale wybierały i dyskutowały projekty już przygotowane przez dorosłych. Oprócz możliwości wyboru, dzieci określały również kryteria wyboru oraz oceny „prodziecięcości” projektów. W trakcie serii warsztatów dzieci dyskutowały o wszystkich projektach, a następnie w drodze głosowania wybrały ten, który najbardziej odpowiadał stawianym przez nie wymogom. W projekt ten zaangażowane były nie tylko władze miasta, ale również organizacje pozarządowe, dzięki którym konsultacje

¹⁶ Szczegółowy opis projektu znajduje się na stronie: http://partycypacjaobywatelska.pl/bundles/partycypacjamain/uploads/pdf/praktyka_budzet_udecide.pdf [dostęp 25 lutego 2013 roku].

przybrały przyjazną dzieciom formę (zastosowano metody animacyjne z elementami zabawy). Dzieci nie miały decydującego głosu w projekcie (ich głosy stanowiły 20% ogólnej punktacji, ostateczny wybór należał ostatecznie do decydentów), a więc także pełnego wpływu na ostateczny kształt podjętych decyzji, jednak aż 98% z nich wyraziło chęć uczestniczenia w podobnej inicjatywie w przyszłości.

Bardziej systematyczny projekt dziecięcego budżetu partycypacyjnego realizowany jest od 1998 roku w brazylijskim mieście Barra Mansa (z inicjatywy Urzędu Miasta). Stanowi on element szerszego planu miejskiego działań na rzecz dzieci, mającego na celu rozwijanie podstawowych rozwiązań instytucjonalno-prawnych skierowanych do dzieci i młodzieży. Warto wspomnieć, że idea budżetu partycypacyjnego zapisana jest w brazylijskiej konstytucji z 1988 roku, gdzie określa się ją jako jedno z kluczowych narzędzi publicznej partycypacji. W ramach dziecięcego budżetu Barra Mansa rada, składająca się z 18 chłopców i 18 dziewcząt (w wieku 9–15 lat), podejmuje demokratyczne decyzje o wydatkowaniu części miejskiego budżetu (równowartości około 125 000 dolarów rocznie)¹⁷.

Planowanie przestrzenne

Przestrzenie publiczne są ważnymi obszarami partycypacji publicznej i społecznej, gdyż bezpośrednio dotyczą wszystkich: zarówno dzieci, jak i dorosłych, osób pełnosprawnych i niepełnosprawnych, uprzywilejowanych i wykluczonych członków społeczeństwa. Stąd też w odniesieniu do przestrzeni wiele działań partycypacyjnych odbywa się w ramach rewitalizacji parków i podwórek czy budowania międzysąsiedzkich więzi – poruszają więc one zarówno zagadnienia z obszaru zrównoważonego rozwoju, jak i integracji społecznej. O ile są to często działania mające charakter oddolnych inicjatyw obywateli

¹⁷ Więcej o projekcie budżetu partycypacyjnego w Barra Mansa: E. Guerra, *Citizenship knows no age: children's participation in the governance and municipal budget of Barra Mansa, Brasil*, „Environment and Urbanization” 2002, t. 14, z. 2 – <http://eau.sagepub.com/content/14/2/71.full.pdf+html> [dostęp 24 lutego 2013 roku].

Planowanie przestrzenne jest obszarem partycypacji publicznej, w którym z powodzeniem można zaangażować nawet najmłodszych obywateli, wykorzystując metody animacyjne oraz odpowiednio dopasowując skalę projektów do dziecięcych kompetencji.

telskich¹⁸, rolę władz samorządowych może być ich facylitowanie poprzez wsparcie finansowe czy instytucjonalne.

W obszarze planowania i projektowania przestrzennego można wykorzystać różnorodne techniki partycypacji – od sondaży, debat i konsultacji, przez dokumentację fotograficzną, rysowanie mentalnych map okolicy czy tworzenie makiet w trakcie warsztatów architektonicznych, po interwencje artystyczne prowadzone w ramach szeroko rozumianej *community art*.

W 2011 roku burmistrz Krynicy-Zdroju wraz z zespołem architektów ogłosił konkurs dla dzieci i młodzieży pt. „Miasto moich marzeń”. Jego celem było aktywne włączenie uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i liceów do prac związanych z tworzeniem miejscowego planu przestrzennego; konkurs polegał na zaproponowaniu konkretnych rozwiązań przestrzennych dla miasta. Przebieg projektu obejmował zarówno publikacje informacji o postępach działań oraz najważniejszych dokumentów w Internecie, spotkanie z mieszkańcami jeszcze przed jego rozpoczęciem, jak i serię szczegółowych spotkań w trakcie tworzenia planu. Włączenie dzieci miało wykraczać poza cele czysto edukacyjne – zakładało faktyczne przełożenie najlepszych dziecięcych propozycji na zapisy w planie. Oprócz konkursu przeprowadzono również konsultacje z dziećmi oraz spotkania w szkołach z architektami i burmistrzem (udział wzięło około 400 uczniów), dotyczące problemów i potrzeb miasta. Zarówno propozycje dzieci (więcej przestrzeni rekreacyjnych, miejsc spotkań i obiektów kultury), jak i wskazane przez nie problemy (związane z komunikacją miejską czy ładem estetycznym) okazały się zbieżne z pomysłami i uwagami dorosłych, co potwierdza założenie, że o kompetencjach do udziału w życiu publicznym decyduje nie tylko wiedza, ale również doświadczenie i kontekst, w którym działanie zakładające partycypację jest osadzone.

Aktywny udział dzieci w projektowaniu ważnych dla nich przestrzeni – czyli placów zabaw – był także kluczowym aspektem projektu „Oswoić przestrzeń”, lokującego się na pograniczu

¹⁸ Np. działalność Stowarzyszenia Odblokuj, realizującego systematyczne działania mające na celu rewitalizację zaniedbanych miejskich przestrzeni przy aktywnym współudziale dorosłych mieszkańców oraz dzieci: www.odblokuj.org [dostęp 25 lutego 2013 roku].

edukacji architektonicznej i partycypacji w projektowaniu przestrzeni. Projekt objęty był patronatem Małopolskiego Instytutu Kultury, a realizowała go pracownia architektoniczna k. na przełomie 2007 i 2008 roku. Projekt angażował dzieci z przedszkoli oraz szkół z terenu Małopolski, przyjmując postać warsztatów architektonicznych skupionych wokół zagadnienia idealnego placu zabaw; w projekcie wzięło łącznie udział około 100 dzieci, a w jego efekcie powstały trzy zaprojektowane i zrealizowane wspólnie z dziećmi place zabaw¹⁹. Na zlecenie Wydziału Strategii i Rozwoju Miasta Krakowa pracownia k. zrealizowała również w latach 2010–2011 projekt „Kolorowa przestrzeń”, odnoszący się wprost do idei partycypacji dzieci w projektowaniu przestrzeni zabawy w mieście. Projekt opierał się na serii warsztatów projektowych oraz serii konkursów architektonicznych, w których rywalizowały ze sobą zespoły dzieci i młodzieży kierowane przez architektów; na ich podstawie stworzono projekty koncepcyjne idealnych miejsc zabawy. Projekt zwieńczyła wystawa nagrodzonych prac dzieci i wykonanych na ich podstawie koncepcji architektonicznych w Urzędzie Miasta Krakowa.

Jeszcze innym przykładem może być – oparty na współpracy Fundacji Młodej Kultury Hopsiup Project, Przedszkola Integracyjnego nr 247 oraz Urzędu Dzielnicy Żoliborz w Warszawie – projekt Przedszkole!, realizowany w 2011 roku. Jest to projekt o tyle ciekawy, że zakładał aktywne włączenie w projektowanie budynku przedszkola dzieci w wieku 4–6 lat. Konsultacje z dziećmi miały postać warsztatów architektonicznych, natomiast z wychowawcami prowadzono indywidualne i grupowe wywiady, których głównym celem było zebranie opinii na temat wymarzonego przedszkola. Stworzone przez dzieci rysunki i makiety oraz propozycje dorosłych i dzieci zostały następnie przełożone przez architektów na konkretne propozycje projektów.

¹⁹ Jeden z nich współfinansowała Rada Dzielnicy XI w Krakowie. Więcej na temat projektu „Oswoić przestrzeń” na: http://www.slideshare.net/mik_krakow/autoportret-warsztaty-oswoi-przestrze-2305472 [dostęp 23 lutego 2013 roku].

Dziecięce rady miasta bądź gminy mają charakter wnioskodawczy, opiniodawczy oraz doradczy wobec działań organów samorządowych w sprawach dotyczących dzieci i mogących mieć dla nich istotne znaczenie.

Dziecięce (i młodzieżowe) rady miasta

Istnienie młodzieżowych rad gminy reguluje punkt 5b ustawy o samorządzie gminnym; w Polsce działa ich około 100²⁰. Ich funkcją jest głównie pośredniczenie między młodzieżą a lokalnymi władzami: informowanie młodzieży o decyzjach lokalnych władz oraz przekazywanie władzom opinii młodzieży na temat proponowanych zmian. Pełnią rolę konsultacyjną oraz zajmują się opiniowaniem decyzji władz. Dyskutują również o sprawach ważnych dla młodzieży, realizują projekty na rzecz społeczności oraz zapewniają widoczność działań młodzieży i na rzecz młodzieży.

O wiele rzadsze są natomiast przykłady dziecięcych rad gminy. Dzieci włączane są najczęściej w działania rady gminy bądź miasta poprzez udział w dziecięcych sesjach rady organizowanych z okazji Dnia Dziecka, gdzie ich realny wpływ na procesy podejmowania decyzji jest bardzo mocno ograniczony, same zaś spotkania dzieci z radnymi mają bardziej charakter uroczystości niż faktycznej współpracy. Jednocześnie stanowią one niewątpliwie cenne doświadczenie edukacyjne.

Tym ciekawszy jest więc przykład Dziecięcej Rady Gminy Lubasz. Rada, powstała z inicjatywy wieloletniej opiekunki samorządu uczniowskiego Publicznej Szkoły Podstawowej w Lubaszu w listopadzie 2012 roku, obejmuje dzieci działające w samorządach uczniowskich we wszystkich szkołach podstawowych gminy Lubasz. Jej głównym celem jest zwiększenie zainteresowania i zaangażowania dzieci w życie szkoły. Rada ma z założenia charakter opiniodawczy, wnioskodawczy i doradczy wobec działań organów samorządowych w sprawach dotyczących dzieci i mogących mieć dla nich istotne znaczenie; jej celem – prócz aktywizacji dzieci, reprezentowania interesów dzieci przed dorosłą społecznością gminy i rozwijania współpracy międzyszkolnej – jest współpraca samorządu uczniowskiego z władzami gminy, realizowana poprzez comiesięczne spotkania z ich przedstawicielami²¹.

²⁰ Więcej na temat funkcjonowania Młodzieżowych Rad Gminy: <http://www.mlodzielowarada.org.pl/> [dostęp 23 lutego 2013 roku]; zob. także publikację fundacji Civis Polonus: *Młodzieżowa Rada Gminy. Aktywność obywatelska młodzieży w społeczności lokalnej* – http://www.civispolonus.org.pl/files/Mlodziej/Mlodziejowa_Rada_Gminy_Aktywnosc_obywatelska_mlodziwy_w_spolecznosci_lokalnej.pdf [dostęp 24 lutego 2013 roku].

²¹ Program Rady dostępny jest na stronie: <http://www.splubasz.pl/site,117,120,dzieci%20%E2%84%A2ca-rada-gminy.html> [dostęp 23 lutego 2013 roku].

Co stoi na przeszkodzie? Główne bariery w realizowaniu dziecięcej partycypacji publicznej

Podstawowy problem w prowadzeniu działań partycypacyjnych z dziećmi wiąże się z **odmiennością dziecięcych i dorosłych światów**: dotyczy to kwestii wyobrażeń na temat rzeczywistości i języka opisu rzeczywistości, zasobu doświadczeń, wiedzy i sposobu myślenia. Na różnice te nakłada się dodatkowo **specyfika niesymetrycznych relacji między dorosłymi a dziećmi**, wyrażana niejednokrotnie w kategoriach władzy i podporządkowania, utrudniająca traktowanie dzieci jako wartościowych obywateli i respektowanie ich prawa do wyrażania swoich opinii oraz bycia wysłuchanym. Zwiększenie udziału dzieci w życiu publicznym bywa niejednokrotnie postrzegane w kategoriach utraty dotychczasowej władzy przez dorosłych.

Z problemem tym łączy się **przekonanie o braku kompetencji obywatelskich dzieci** do brania udziału w procesach decyzyjnych czy współdecydowania w sprawach dla nich istotnych (opinie dzieci traktuje się jako zbyt prywatne, zmienne, ograniczone z uwagi na brak doświadczeń czy wyrażane w sposób trudny do jednoznacznego przełożenia na dorosły język, niespełniające wymogów racjonalnej argumentacji). W pewnym sensie wiąże się to z niewystarczającą obecnością elementów demokratycznego zarządzania w ramach pierwszej instytucji publicznej, z jaką spotykają się dzieci, a więc szkoły, przejawiającą się chociażby w fasadowości idei szkolnej samorządności.

Kolejną barierą jest ciągle zbyt **mała wiedza oraz dostępność przyjaznych dzieciom form partycypacji publicznej, jak również niewystarczające kompetencje komunikacyjne dorosłych w facylitowaniu dziecięcego prawa do wyrażania opinii i bycia wysłuchanym**. Niejednokrotnie skutkuje to uprzywilejowaniem formalnych kontekstów i metod dialogu z małymi obywatelami, co może prowadzić do tokenistycznych, pozornie partycypacyjnych inicjatyw, incydentalności i naskórkowości projektów partycypacyjnych czy sprowadzania partycypacji dzieci do imitacji rozwiązań stosowanych we włączaniu w życie publiczne dorosłych obywateli.

Trudności z upowszechnianiem się praktyki dziecięcej partycypacji publicznej wynikają także z **niedostatku systemowych rozwiązań**, ram instytucjonalno-prawnych umożliwiających aktywizację dzieci w życiu publicznym, a także **niewystarcza-**

Bez przyjaznego dzieciom ustawodawstwa w odniesieniu do ich obywatelskich, partycypacyjnych praw oraz faktycznego uznania przez dorosłych wagi głosu dzieci w społeczeństwie obywatelskim działania partycypacyjne z ich udziałem mogą okazać się w ostateczności jedynie pozorną inkluzją.

jącej koordynacji dotychczasowych działań, która mogłaby przyczynić się do większej widzialności dzieci w dyskursie publicznym i budowania pozytywnego obrazu ich obywatelskiego zaangażowania oraz do wykrystalizowania się swoistej „kultury partycypacji”.

Z jej brakiem wiąże się wreszcie **istniejąca kultura polityczna, cechująca się wciąż niechęcią i nieobecnością nawyków aktywnego komunikowania się władzy ze społeczeństwem**, brania pod uwagę opinii i interesów obywateli w sprawach bezpośrednio ich dotyczących.

Pierwsze kroki po drabinie albo garść rekomendacji

Jeśli dziecięca partycypacja publiczna ma być czymś więcej niż tylko pustym gestem czy politycznym rytuałem:

- ▶ potrzebna jest wola polityczna władz, zrozumienie zależności między partycypacją publiczną dzieci a kształtem lokalnej polityki, oznacza to również między innymi wsparcie finansowe organizacji pozarządowych w działaniach na rzecz promowania uczestnictwa dzieci w życiu publicznym;
- ▶ należy podnosić świadomość dorosłych (włączając w to rodziców i opiekunów) w zakresie prawa dziecka do partycypacji za pomocą kampanii informacyjnych, programów edukacyjnych, jak również dbać o reprezentowanie opinii dzieci w sprawach dla nich ważnych;
- ▶ należy opracować i realizować programy szkoleń z zakresu kompetencji komunikacyjnych dorosłych odpowiedzialnych za facylitowanie udziału dzieci w życiu publicznym (przedstawicieli władz, urzędników, nauczycieli) oraz znajomości narzędzi i mechanizmów partycypacji – zachęcania do dialogu, umiejętności słuchania i demokratycznego rozwiązywania konfliktów;
- ▶ należy zadbać o tworzenie przyjaznych dzieciom przestrzeni i strategii partycypacji, a więc angażować je w projekty dostosowane do zróżnicowanych dziecięcych możliwości oraz związane ze sprawami, które ich dotyczą. Oznacza to zarówno uzupełnianie tradycyjnej metodologii partycypacyjnej metodami animacji społecznej i kulturowej, sztuką i zabawą, jak i wykorzystywanie doświadczeń organizacji pozarządowych czy oddolnych inicjatyw obywatelskich realizujących działania na rzecz dzieci;
- ▶ należy wykorzystywać różnorodne sposoby docierania do opinii zróżnicowanych grup dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia partycypacji jako mechanizmu istotnego w przezwyciężaniu wykluczenia społecznego dzieci (dotyczy to również dzieci niepełnosprawnych);
- ▶ należy odchodzić od jednorazowych inicjatyw i projektów w stronę traktowania partycypacji dzieci w życiu publicznym jako systematycznego procesu, co łączy się z potrzebą instytucjonalizacji mechanizmów umożliwiających aktywność

Realizacja dziecięcej partycypacji publicznej zależy zarówno od przyjaznej dzieciom kultury politycznej, wiedzy na temat narzędzi partycypacji oraz mechanizmów monitorowania jej wpływu na kształt lokalnej polityki, systemowych rozwiązań prawnych i instytucjonalnych, jak i kształtu edukacji obywatelskiej dzieci.

obywatelską dzieci oraz rozwijaniem systemowych rozwiązań umożliwiających i facylitujących aktywność dzieci w życiu publicznym (np. w postaci Lokalnych Strategii Partycypacji funkcjonujących w wielu brytyjskich gminach);

- ▶ należy tworzyć i rozwijać bazy dobrych praktyk dziecięcej partycypacji publicznej, informować opinię publiczną o projektach dziecięcej aktywności obywatelskiej, jak również rozwijać narzędzia monitorowania i oceniania rezultatów tych działań (np. za pomocą badań i diagnoz społecznych);
- ▶ należy rozwijać programy edukacji obywatelskiej dla dzieci, łączące teorię z praktyką (wykorzystując np. zasady działania szkoły demokratycznej do zwiększania samorządności uczniów) i oparte o zróżnicowane metody (np. metody projektowe), tak by mogła obejmować również najmłodszych obywateli i faktycznie stanowiła narzędzie ułatwiające dzieciom udział w życiu publicznym.

O autorce

Maja Brzowska-Brywczyńska – doktor socjologii, adiunkt w Instytucie Socjologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Zajmuje się analizą teoretycznych podstaw i praktycznych możliwości partycypacji dzieci w życiu społecznym, przyglądając się zarówno znaczeniu idei „dzieci jako obywateli”, jak i sposobom formatowania dzieciństwa, wpisanym w architekturę miejsc dziecięcych.

„Decydujemy razem” to partnerski projekt systemowy, którego głównym celem jest rozwijanie silnych i aktywnych wspólnot w Polsce, przez wzmocnienie udziału obywateli w kreowaniu i wdrażaniu polityki publicznej w obszarach wybranych przez poszczególne samorzady: zatrudnienia, integracji społecznej, przedsiębiorczości lub zrównoważonego rozwoju.

W podejmowanych działaniach Partnerstwo koncentruje się na wypracowaniu i upowszechnianiu mechanizmów współpracy administracji publicznej ze społecznościami lokalnymi, wykorzystując sprawdzoną metodę angażowania obywateli w sprawy publiczne, jaką jest animacja społeczna. Prowadzonym w projekcie działaniom towarzyszy refleksja naukowa.

Wyprodukowano z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju
PUBLIKACJA BEZPŁATNA

Partnerzy projektu:

INSTYTUT SPRAW
PUBLICZNYCH

Centrum Wspierania
Aktywności Lokalnej

FISE Fundacja
Inicjatyw
Społeczno
Ekonomicznych

Patronat medialny:

gazeta samorządu
i administracji

www.decdujemyrazem.pl

kontakt@decdujemyrazem.pl

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego